

HET ZILTEPAD

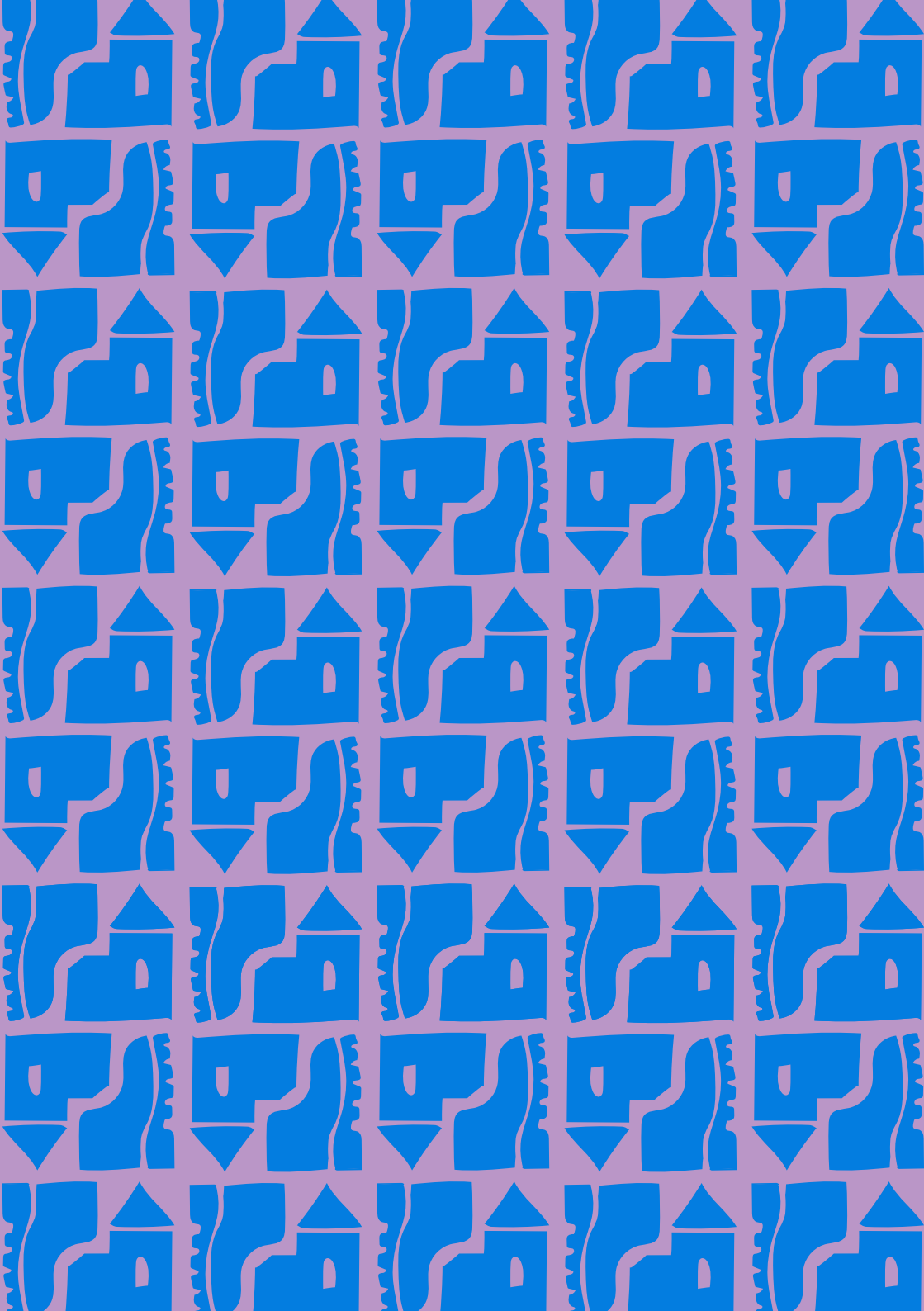

LOSDORP

WANDELROUTES

LANGS DE
RUIGE RAND

VAN HET
NOORDEN

LANGS DE RUIGE RAND VAN HET NOORDEN

HET ZILTE
PAD
LANGS DE
RUIGE RAND VAN HET
NOORDEN

WELKOM OP HET ZILTEPAD

In dit weidse gebied dienen de kerktorens als prachtige bakens, net zoals vroeger voor de scheepvaart. Ook voor ons zijn het bakens van betekenis, in allerlei opzichten. En nu kunnen ze dat ook voor jou zijn. We hebben de deuren alvast voor je opengezet.

Elk routeboekje is opgebouwd uit eerst een rondwandeling die je vanuit de kerk kan starten en waar je ook weer terugkeert. Daarna volgt een etappe naar rechts en een ingekorte versie naar links. Zo kan je zelf kiezen of je alleen de rondwandeling wil doen of dat je misschien wel meerdaags gaat wandelen. Welke kant je op gaat mag je helemaal zelf weten.

**Wij wensen je mooie momenten
en ontmoetingen!**

**'ALLEEN WAAR JE TE VOET WAS,
BEN JE WERKELIJK GEWEEST'
- GOETHE**

AL VER VOOR HET BEGIN VAN DE WESTERSE JAARTELLING ONTDEKTE KOLONISTEN DAT HET OP DE KWELDERS VAN HET WAD GOED TOEVEN WAS. BOEREN DIE OP DE UITLOPERS VAN DE HONDSRUG WOONDE HOEDDEN HUN VEE OP ZAND- EN SLIKPLATEN DIE DROOG STONDEN. LATER BOUWDE ZE HUN ZOMERKAMPEN UIT TOT VASTE VERBLIJFPLAATSEN EN WIERPEN HEUVELS OM ZICH TE BESCHERMEN TEGEN DE GRILLEN VAN DE ZEE.

De wierde van Losdorp is ruim 2600 jaar oud. Er leefden volgens de latere Romeinse geschiedschrijvers en dichters mensen in deerniswekkende omstandigheden. Plinius de Oudere schrijft in zijn *Naturalis historia*:

'Met een ontzaglijke gang beweegt zich daar met tussenpozen van tweemaal alle dagen en nachten de uitstromende Oceaan over onmetelijke weidsheid, en bedekt wat een oeverloze discussie van de natuur is en (het blijft) twijfelachtig

of het een deel van het land of van de zee is. Daar, een meelijwekkend volk, zitten ze op hoge bulten of 'podiums', opgebouwd met eigen hand tot waar naar hun ervaring de hoogste vloed reikt. Met hun huisjes die daarop gezet zijn, lijken ze op zeelieden wanneer het water de omgeving bedekt, maar op schipbreukelingen wanneer het water weggetrokken is, en jagen ze rond hun hutten op vissen die wegvluchten met de zee.'

Vanaf het jaar 1000 legden de bewoners lage dijkjes aan om zich tegen het water te beschermen. De Noordzee werd onstuimiger, het Wad was volop in beweging. Het stormde vaker en het water kwam hoger. Kloosterlingen van Feldwerd en Holwierde wierpen met hulp van de boeren ten noorden van Godlinze en Losdorp de Oude Dijk op, een van de eerste zeedijken in Groningen. Na de Kerstvloed van 1717 startte een jaar later de inpoldering van kweldergronden buiten de Oude Dijk. Losdorp raakte steeds verder losgezongen van de zee.

INHOUD

1. INTRO LOSDORP	p. 4
2. RONDWANDELING LOSDORP	p. 7
3. ETAPPE NAAR → LOSDORP-UITWIERDE	p. 15
4. ETAPPE NAAR ← LOSDORP-UITHUIZERMEEDEN	p. 23
5. FIETSRUTES VANAF LOSDORP	p. 27

RONDWANDELING

LOSDORP

16

KM

MINDERWAARDIGE BARBAREN

SPIJK EN LOSDORP LIGGEN OP EEN OUDE KWELDERRUG DIE AL VANAF DE ZEVENDE EEUW VOOR CHRISTUS BEWOONBAAR WAS.

De bewoningsgeschiedenis van Bierum, dat nog wat verder oostelijk aan de Waddenkust lag, begon rond de jaartelling. Deze Wadbewoners had Plinius de Oudere voor ogen toen hij rond 60 na Christus begon aan zijn Naturalis historia. Ze leefden van vissen en maakten netten van riet en moerasbies, verwarmden zich met in de wind gedroogde modder. Om het beeld van minderwaardige barbaren te versterken, vergat de Romein te vermelden dat zij vee hielden en dat vlees en huiden bij de Romeinen in trek waren. Nadat het Romeinse Rijk instortte, begon de bloeiperiode van het Friese Rijk met handelsposten langs de Oostzee en Noordzee. Het Waddengebied, de Friese delta, behoorde tot de dichtstbevolkte streken van Noordwest Europa. De Friezen bevoeren met hun lading vooral bestaande uit landbouwproducten zeeën en rivieren.

1 IN 1812 WERD NICOLAAS WESTENDORP PREDIKANT IN

LOSDORP. Hij las en schreef veel en had een brede interesse, zowel voor de cultuurgeschiedenis als voor onderwijskundige verbeteringen. Hij gold als pionier op het gebied van de Nederlandse archeologie. De Universiteit van Leiden bood hem in dat vakgebied een leerstoel aan, die sloeg hij af omdat zijn vrouw haar gouden oorijzers, onderdeel van de Groninger klederdracht, niet mocht dragen. Westendorp ligt begraven op het kerkhof bij de Johanneskerk.

2 BIJNA ELKE PLAATS AAN DE WADDENKUST BESCHIKTE OVER EEN HAVENTJE.

Het Losdorper en Spiekster Maar was voor de bedijking een priel in het kwelderlandschap. Na de aanleg van dijken groeiden de waterlopen uit tot belangrijke vervoersaders. De wegen in de provincie waren onverhard en lange perioden slecht begaanbaar. Door de aanleg van een zwaaiikom was de Losdorper Maar geschikt om vee, zuivel- en landbouwproducten te vervoeren. Ook de aanvoer van turf vond over water plaats. De trekschuit naar Groningen vertrok vanaf 't Maar, Westendorp maakte er als predikant en schoolopzichter vaak gebruik van.

3 VAN DE BORGH LUINGA TOT BERUM REST WEINIG MEER DAN GRACHTEN.

een boerderij van latere datum en een weelderige tuin op de plek waar ooit een Engels landschapspark was aangelegd. De bewoning van het chique landhuis gaat terug tot de vijftiende eeuw. Dan duikt in de annalen de naam van Remmert tho Berum op. De adellijke behuizing lag op een van de drie wierden. In een van die wierden is zogenoemd streepbandaardewerk aangetroffen. Daaruit blijkt dat de wierde rond het begin van de jaartelling bewoond is geweest. Andere vondsten tonen aan dat de opgeworpen hoogten gedurende de middeleeuwen bewoond bleven. In de kerk van Bierum liggen grafstenen van enkele bewoners van de borg. Die werd in 1825 gesloopt. Het wandelpad slingert langs de boomgaard door het park en volgt de gracht.

4 DE NAAM UITEINDE ZEGT GENOEG.

Het gehucht vlak achter de zeedijk lag het verst van de kerk vandaan, op het uiterste einde van de kerspel. In 1445 wordt het genoemd als jn wtende (in uutende). Het gehucht telt zeven huizen, de meeste zijn boerderijen die op een eigen huiswierde staan. Eromheen liggen nog een aantal onbehuiste wierden.

5 HET GEBIED TUSSEN UITEINDE EN HOOGWATUM WAS VAN GROOT STRATEGISCH BELANG.

In 1780 was er een militaire uitkijkpost gevestigd tijdens de vierde Engels-Nederlandse oorlog. In 1888 verrees er een vuurtoren als onderdeel van het 'lichtenplan' beneden Eems. Het was een robuust gebouw voorzien van een lantaarn op het platte dak. De vuurtoren diende als uitkijkpost voor de Duitse Batterie Nansum. De geallieerden bombardeerden de toren. De er tegenaan gebouwde vuurtorenwachterswoning raakte zwaar beschadigd. De restanten zijn in 1965 opgeruimd. De replica van de toren dient tegenwoordig als nest voor een torenvalk, die langs de Waddenkust op veldmuizen jaagt.

6 DE DIJK LANGS DE BOCHT VAN WATUM IS OP DE SCHOP GENOMEN.

Het waterschap Noorderzijlvest en de provincie Groningen bouwen een nieuwe getijdenduiker. Tevens is er landinwaarts een tweede dijk aangelegd. De dubbele dijk moet het achterland beter beschermen tegen overstromingen. Tussen de lagere- en hogere dijk komt een gebied met eb en vloed. Daar kan slib uit de Eems-Dollard bezinken en ontstaat een nieuw leefgebied voor ziltminnende flora en fauna. Ook kan er worden geëxperimenteerd met zilte landbouw. In de Bocht van Watum ligt een klein strandje. Op de vernieuwde dijk tussen Delfzijl en Nieuwstad symboliseren vier kunstzinnige gedichtenbanken het nieuwe evenwicht tussen zee en land.

**7 IN EEN RUIME OMLIJSTING
VAN GROEN SPRINGT DE RODE
BAKSTENEN SEBASTIAANKERK IN
HET OOG.**

De kerk staat op een van de wierden van Bierum en is voorzien van een opvallend grote steunbeer die als een boekenstaander de toren uit de dertiende eeuw houvast biedt. De kerk is gebouwd in de overgangperiode tussen romaans en romanogotisch. In de kerk zijn een paar opvallende schilderijen te zien, ondermeer van de beschermheilige Sebastiaan geflankeerd door een paus. Vermeldenswaard is het doopvont van Bentheimer zandsteen, eveneens dertiende-eeuws. Een van de herenbanken draagt de wapens van de bewoners van Luinga.

**8 DE KERKTOREN VAN SPIJK IS
BEZONGEN IN EEN LIED VAN
DE GRONINGER TROUBADOUR EDE
STAAL.** De open toren uit 1902 is duidelijk geïnspireerd op de kerktoren van Uithuizermeeden,

die weer was geënt op de toren van de Hoge der Aa-kerk in Groningen. De middeleeuwse Andreas-kerk is na een grote brand in de zeventiende eeuw herbouwd. De kerk is omringd door een gracht, waarbij het kerkterrein het centrum van de wierde vormt. Aan de zuid- en oostkant van het dorp loopt nog een tweede ring. De wierde is niet afgegraven, waardoor de radiale structuur van het dorp goed bewaard is gebleven. Spijk is een van de oudste nederzettingen in het Noord-Groninger zeekleigebied. Tweemaal werd het dorp door stormvloed vrijwel van de kaart geveegd. Bij de Sint-Maartensvloed in 1686 kwamen 104 mensen om, bij de Kerstvloed van 1717 53 mensen en 1333 dieren. De zee verzwolg 34 huizen. In Bierum verdronken 67 mensen. Steeds opnieuw werden de dorpen herbouwd en dijken verzwwaard.

ROUTEBSCHRIJVING

RONDWANDELING Losdorp

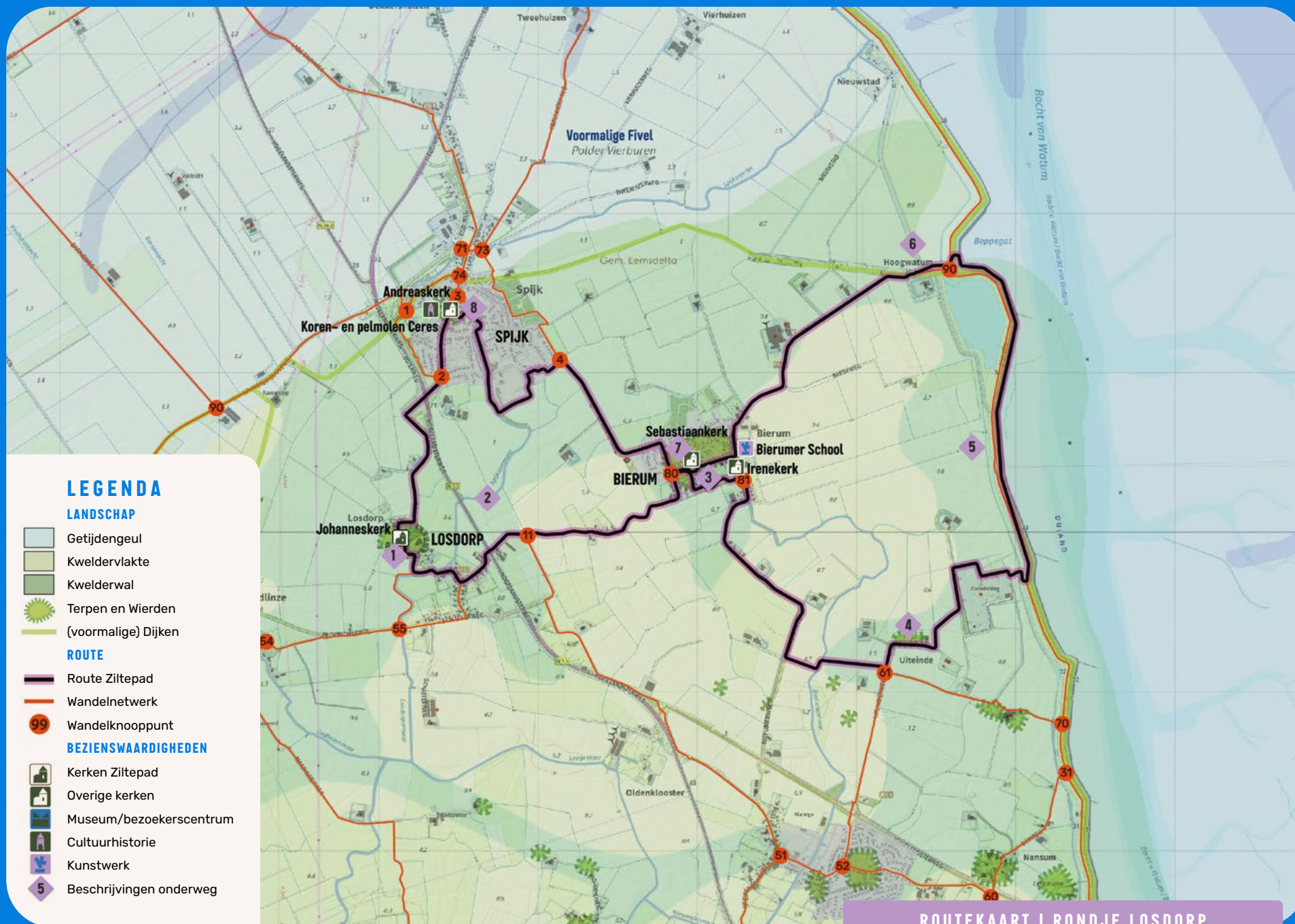
AFSTAND 16 km

STARTPUNT Johanneskerk

Vanaf de entree van de Johanneskerk **← LA** Fraeilemaweg. Na bocht naar links **RA →** knooppuntenroute volgen. Door park, voor Losdorpermaar **← LA** en op weg **RA →** over brug Westendorpweg volgen. Op driesprong bij transformatorhuisje **← LA** Krommeweg. Onder N33 door en bij 11 rechtdoor naar 80.

Bij 80 **RA →** naar 81 Torenlaan. Voor Sebastiaankerk weg volgen naar rechts. Om hertenkamp heen **← LA** door park. Bij 81 **RA →** naar 61. Hereweg volgen, gaat over in Holwierderweg en daarna na bocht naar rechts in Bierumerweg. Bij toegangsweg aan rechterhand naar boerderij **← LA** fietspad door boerenland. Einde **← LA** Uiteinderweg (verlaat knooppunten) en voor NAM-locatie **← LA**. Einde NAM-locatie **RA →** pad naar dijk. Over kruin dijk **← LA** naar 90. (Let op: hier wordt gewerkt aan de dijk en nieuw gemaal. Omleiding mogelijk linksom de werkzaamheden). Bij 90 **← LA** richting 81. Langs Rustpunt Wiksterstee. Op driesprong **RA →** Hoogwatum, gaat over in Bredeweg. In Bierum **← LA** Hereweg tot aan Borgsingel **RA →** naar Sebastiaankerk. Vervolgens via Torenlaan bij 80 **RA →** naar 4. Bij 4 weg oversteken naar 3 om sportvelden Spijk heen. Op Nesweg **RA** en **← LA** Alberdaweg. Op splitsing **← LA** Achteromweg en **RA →** Bakkerijpad naar Andreaskerk. Met rug naar kerk rechtdoor Hoofdweg-Zuid naar 2. Bij 2 rechtdoor naar 55 en Johanneskerk Losdorp.

ROUTEKAART | RONDJE LOSDORP

20

ETAPPE NAAR RECHTS

LOSDORP UITWIERDE

15,2 KM

HET PLATTELAND TUSSEN LOSDORP EN UITWIERDE IS NIET HELEMAAL VLAK

DE VELE MAREN, OUDE
GETIJDENGEULEN UIT DE
TIJD DAT DE ZEE NOG VRIJ
SPEL HAD OP DE KWELDERS
EN SLIKGRONDEN, BEPALEN
HET RITME VAN HET
WADDENKUSTLANDSCHAP.

De wierden met hun kerken en huizen vormen pleisterplekken in de lappendeken van akkers en weiden, een houvast voor het oog om op aan te koersen. Het woord maar is afgeleid van het Germaanse maru dat 'natuurlijke waterloop in zeeleigebied' betekent. De ingedijkte krekken die door het gebied kronkelen vormen de afdruk van de zee in het getijdenlandschap dat is ingedijkt en nog maar flauwtjes herinnert aan de duizenden jaren dat de Noordzee het vruchtbare land kneedde. Nu dienen ze vaak als grenssloot tussen percelen landbouwgrond. Na de middeleeuwen zijn ze

verbreed en uitgediept en maakten ze de boerendorpen bereikbaar over water. Op deze wandeling passeren we de Spijkstermaar, Leege Maar, de Krewerdermaar en Bierumermaar.

Al die getijdengeulen die dagelijks slib afzetten op het land, maakte het zeeleigebied vruchtbaar. Omdat het nog redelijk onontgonnen was, streken er vanaf de elfde eeuw veel kloosterorden neer. Ze ontgonnen het land, bouwden sluizen en verbeterden de afwatering en stimuleerden de aanleg van dijken, die van bovenaf gezien als een abstract mozaïek de zee terugdrongen. De wandeling gaat langs Oldeklooster en Nienklooster weinig doet herinneren aan die religieuze hoogtijdagen. In de zestiende eeuw liepen de kloosters leeg, de reformatie deed de rest. In de strijd met de Spaanse bezetters werden de meeste gebouwen verwoest.

1 BIJ LOSDORP KRIJPT OPEENS DE AVONDMIST VANUIT DE SLOTEN

OVER DE VELDEN. Een trekker lost op in het grijs, alleen de ronkende motor doorbreekt de stilte. De Waddendelta is gevormd door zee, kloosters en boeren die de velden eeuw na eeuw bewerkten. In het cultuurlandschap liggen de tijdslagen op elkaar gestapeld. Elke periode vertelt een bijzonder verhaal. De predikant Nicolaas Westendorp uit Losdorp legde rond 1800 een grote interesse aan de dag voor oudheidkunde. Hij geldt als een van de wegbereiders van de archeologie in Nederland. Vooral in Groningen en Drenthe speurde hij naar de sporen van vroegere bewoning.

2 DE WEGEN EN MAREN TUSSEN HOLWIERDE EN KREWERD EN LOSDORP

verraden door hun slingerende loop de vroegere contouren van de diepe kreek die landinwaarts liepen. Zevenhonderd jaar geleden lag Krewerd aan zee. Het Ziltepad loopt langs Oldeklooster, een van de oudste kloosterlocaties in Groningen. Het klooster stond bekend als klooster Ferwerd en werd in 1183 door Benedictijnen gesticht, zo'n twintig jaar voor Nijenklooster.

3 DE MARIAKERK VAN KREWERD IS GEBOUWD IN 1280. Een

klinkerweg voert omhoog naar de kerk in romantische bouwstijl die wat bezijden het dorp ligt. In het naar het oosten gerichte koor staat een schilderij van Henk Helmantel die de verstilde ruimte treffend in penseelstreken vastlegde. Aan de achterzijde van de kerk bevindt zich in de muur een middeleeuwse piscina waarin de priester zijn handen wiste voordat hij het misritueel uitvoerde. Door de afvoer vloeide het restant van de wijn over de heilige grond buiten de kerk. Gods water vloeide letterlijk over Gods akker.

4 OVER EEN LANDWEG DIE ZICH DOOR DE WEILANDEN SLINGERT GAAT HET NAAR DE BOERDERIJ NIEUWENKLOOSTER.

Het klooster kende rond 1200 een moeizame start, vooral doordat met de eigengereide stichter Emo van Rhomerswerf moeilijk viel samen te werken. Toen diens neef de geleerde Emo van Bloemhof zich er mee ging bemoeien keerde het tij. Hij stichtte vanuit Nieuwenklooster het klooster Bloemhof, de nonnen bleven in Nieuwenklooster. In 1597 zijn de gebouwen afgebroken. De naar het klooster genoemde boerderij ligt naast de oude wierde. Een middeleeuwse dobbe bleef mooi bewaard.

6 HOLWIERDE BESTAAT UIT DRIE WIERDEN DIE BIJ ELKAAR

LAGEN. De bulten zijn tussen de 2,60 en 3,20 meter boven NAP, precies het verschil tussen droge of natte voeten. Al vanaf de vroege middeleeuwen was de kwelderrug bewoond. Als de zee het op de heupen kreeg lag Holwierde toch niet veilig achter de dijken waarvan het onderhoud soms te wensen overliet. Zowel in 1686 als bij de Kerstvloed in 1717 verdronken er tientallen inwoners. In de nadagen van de Tweede Wereldoorlog werd Holwierde door beschietingen van Duitsers vanaf de kustbatterij Nansum volledig in puin gelegd. Alleen de bakstenen kerk, een van de oudste van de provincie Groningen, bleef als bij een wonder gespaard.

8 HET KLINKERPAD ROND DE TOREN VAN UITWIERDE VOLGT DE LOOP VAN DE GEDEMPTE GRACHT.

Langs een open ruimte, kenmerkend voor de radiale opbouw van een wierde. De huizen staan in een kring om de 'top' van de kunstmatige heuvel als schepen die voor anker liggen. In het midden is een plek voor vee als de dijken het begaven en de zee het lage land overspoelde.

ROUTEBSCHRIJVING

ETAPPE NAAR RECHTS

→ Losdorp - Uitwierde

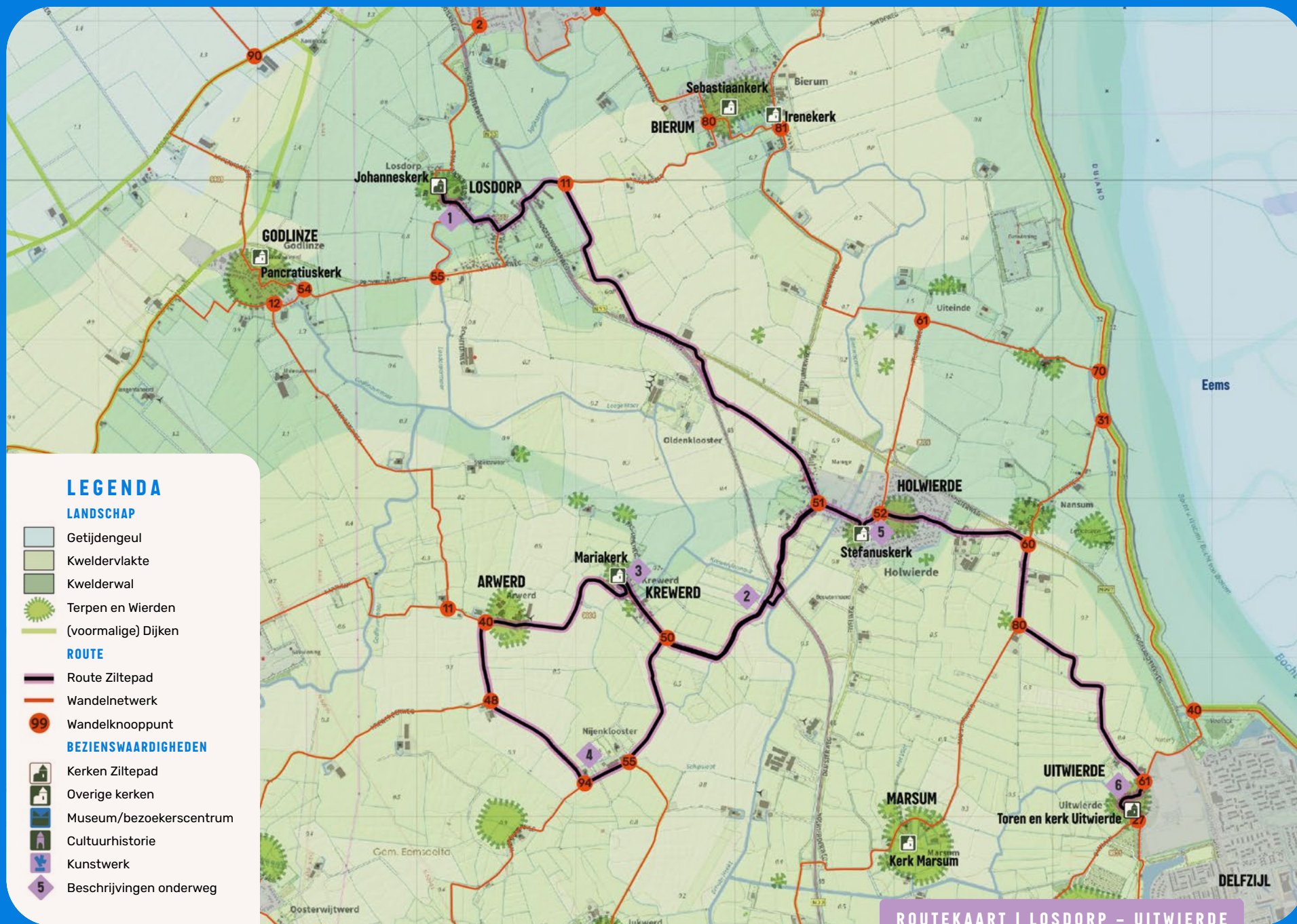
AFSTAND 15,2 km

STARTPUNT Johanneskerk

Met rug naar entree Johanneskerk ← LA pad aflopen naar Frailemaweg. Op T ← LA en op Westendorpweg RA →. Over vaart en vervolgens op splitsing ← LA Krommeweg. Bij knooppunt 11 RA → Schaffenweg naar 51. Bij 51 RA → Krewerderweg naar 50. Bij 50 RA → Holwiederderweg naar 40 door Kwerd. In Kwerd op

driesprong RA → Pastorieweg en ← LA Kerkweg naar Mariakerk. Vervolgens terug naar driesprong en RA → Kloosterweg dorp uit. Bij 40 ← LA naar 48. Bij 48 Kloosterweg vervolgen naar 94 (Nijenklooster). Bij 94 ← LA 55 en bij 55 rechtdoor boerenpad naar 50. Bij 50 RA → terug naar 51. Bij 51 RA → Hoofdweg door Holwierde naar 52. Voorbij de kerk van Holwierde op de splitsing links aanhouden Nansumerweg. Bij 52 weg vervolgen naar 60. Bij 60 RA → naar 80 en bij 80 ← LA naar 61 in Uitwierde. Bij 61 RA → richting 27 naar de kerk van Uitwierde met de losstaande toren die beklommen kan worden.

ROUTEKAART | LOSDORP - UITWIERDE

ETAPPE NAAR LINKS

LOSDORP UITHUIZERMEEDEEN

21,6 KM

ROUTEBSCHRIJVING

ETAPPE NAAR LINKS

← **Losdorp - Uithuizermeeden****AFSTAND 21,6**

STARTPUNT Johanneskerk

Met rug naar Johanneskerk ← **LA** over Fraeilemaweg en vervolgens wandelknooppunten **RA** → door park en voor Losdorpermaar **RA** → pad langs het water naar 55. Bij 55 **RA** → naar 54. Bij 54 recht door Hoofdweg en **RA** → Peperstraat. Ter hoogte Pancratiuskerk ← **LA** pad over bruggetje naar kerk en rechtsom kerk op Hoofdweg ← **LA** en vervolgens **RA** → Molenweg. Einde **RA** → Stelterweg. **Let op:** knooppuntenroute gaat ← **LA** het boerenland in. Op T met Provincialeweg ← **LA** naar 51. Bij 51 **RA** → naar 52. Bij 52 **RA** → naar 53 en Mariakerk 't Zandt. Bij 53 **RA** → Gasthuisterstraat en ← **LA** Kerklaan door bosje met gedichten aan weerszijden. Komt uit op Hoofdstraat ← **LA** en recht door naar 73. Bij 73 **RA** → naar 72 door Zijldijk en Oosternieland onder provinciale weg N46 door. Bij 72 recht door Tilweg naar 42. Bij 42 recht door naar 25 door

Roodeschool. Einde Tilweg ← **LA** Hooilandseweg en direct **RA** → Van Speykstraat. Einde **RA** → Westerdijkstraat en Ubbegalaan schuin oversteken pad door bosje. Daarna ← **LA** Dobswalpad door bosje. Komt uit op Laanweg ← **LA**. Bij 25 ← **LA** Greedeweg naar 15 en recht door Schapeweg naar 41 in Uithuizermeeden. Na kruising met Hoofdweg N363 **RA** → Tjarietweg (parallel aan provinciale weg) en ← **LA** Kwekersweg. Bij 41 **RA** → Kaapweg naar 43. Bij 43 **RA** → over Havenweg naar 25. Bij kruising met Bergsmastraat **RA** → Kerkstraat over spoorlijn. Bij plein links Hoofdstraat en direct **RA** → Oudedijksterweg. Bij 25 Noorderstraat recht door naar 66. Voor spoorlijn **RA** → langs station Bospad. Op T ← **LA** Rensumalaan. Einde Hoofdstraat oversteken en **RA** → en vervolgens ← **LA** Torenstraat naar Mariakerk Uithuizermeeden.

FIETSRUTES

RECHTSOM

 ROUTE Losdorp - Uitwierde over Krewerd

AFSTAND 21,5 km

STARTPUNT Johanneskerk

Met rug naar entree Johanneskerk **RA** → Fraeilemaweg volgen door Losdorp. Komt uit op Westendorpweg, daar **← LA** naar 22. Bij 22 in Spijk **RA** → Nesweg naar 20 (via Bierum). Bij 20 **RA** → Hereweg naar 23. Bij 23 **RA** → Uiteindeweg naar 27. Bij 27 **RA** → naar 28 door Krewerd. Bij 28 **← LA** Kloosterweg naar 98 en 81. Bij 81 rechtdoor naar 27 en terug richting 23. In Holwierde **RA** → Hoofdweg en vervolgens Nansumerweg volgen het dorp uit. Bij viersprong bij provinciale weg N997 (Hogelandsterweg) **← LA** weg oversteken door Nansum naar 25 over Dijkweg. Bij 25 **RA** → naar 85. Bij 85 **RA** → richting 83. Eindpunt: kerk Uitwierde.

LINKSOM

 ROUTE Losdorp - Uithuizermeeden

AFSTAND 27,5 km

STARTPUNT Johanneskerk

Met rug naar Johanneskerk **← LA** Fraeilemaweg. **RA** → Westendorpweg. Op Schafferweg **RA** → door Godlinze naar 6. Bij 6 **RA** → naar 13. Bij 13 rechtdoor 15. Bij 15 rechtdoor 16. Bij 16 **RA** → 72. Bij 72 rechtdoor 71. Bij 71 **← LA** naar 77. Bij 77 **← LA** naar 70. Bij 70 rechtdoor naar 73. Bij 73 rechtdoor naar 74 en bij 74 **← LA** Torenstraat en **RA** → naar Mariakerk Uithuizermeeden.

LANGS DE RUIGE RAND VAN HET NOORDEN

Foto: Marieke Kijk in de Vegte

HET ZILTE PAD

LANGS DE RUIGE RAND VAN HET NOORDEN

Het Ziltepad is een
initiatief van Groninger
Kerken en Stichting Alde

Fryske Tsjerken in samenwerking met Visit
Wadden. De langeafstandsroutte verbindt
eeuwenoude kerken, unieke dorpen en
verhalen aan het weidse landschap langs
UNESCO Werelderfgoed Waddenzee – en
de mensen die hier wonen. Het pad nodigt
je uit om te vertragen en te bezinnen.

HET ZILTEPAD BIEDT MEER DAN

WANDELEN | Alles wat je nodig hebt om je
route te plannen vind je op: [visitwadden.nl/
hetziltepad](https://visitwadden.nl/hetziltepad). Hier vind je de GPX bestanden,
tips voor eten & overnachten, de podcast-
serie met verhalen en nog meer.

**INTERACTIEVE
KAART** | Scan de
QR code en bekijk
alle etappes in de
interactieve kaart.

TOEGANG KERKEN | Langs Het Ziltepad
zijn de deelnemende kerken (herkenbaar
aan Het Ziltepad logo op het bordje
naast de deur) in principe dagelijks
geopend van 1 april tot 1 november van
9.00 tot 17.00 uur. Buiten deze periode
in ieder geval ook toegankelijk via een
sleuteladres of met sleutelcode.

De kerk van Hegebeintum is een
uitzondering in deze route. Kijk voor
de tijden op terphegebeintum.nl

MEER INFO | Je kunt ons volgen via
Instagram en Facebook [@HetZiltepad](https://www.facebook.com/HetZiltepad)

22 ETAPPES | Het Ziltepad heeft maar
liefst 22 etappes langs de Waddenkust,
van Den Helder tot Termunten én 22
rondwandelingen, bij elke kerk één.
Met wie loop jij Het Ziltepad? Wil je de
etappeboekjes los kopen of de aantrekkelijke
en voordelige Ziltepad verzamelbox,
ga dan naar winkel.hetziltepad.nl.

Het Ziltepad is van Groninger Kerken
en Stichting Alde Fryske Tsjerken in
samenwerking met Visit Wadden en is mede
mogelijk gemaakt door Het Waddenfonds,
Mondriaan Fonds, Stichting Vrienden op de
Fiets, Provincies Noord-Holland, Fryslân
en Groningen, FB Oranjewoud, Gemeente
Hollands Kroon en het Cultuurfonds.

STEUN ONS | Heb je genoten van wandelen
langs Het Ziltepad? Van de eeuwenoude
kerken en hun gastvrije vrijwilligers? Met
een gift help je ons dit erfgoed te bewaren
voor toekomstige wandelgeneraties.
Kijk op groningerkerken.nl/steun-ons
of aldefryskseskerken.nl/donateur

COLOFON

SAMENSTELLING, TEKST EN FOTOGRAFIE

Fokko Bosker

TOPOGRAFISCHE KAARTEN

Fries Erfgoed Collectief – Jelmer Bokma
& Topokaartopmaat: Luitzen Nijdam

LINOSNEDE OMSLAG

Beeldend kunstenaar Gerrit Terpstra

GRAFISCH ONTWERP

NØBODY | thisisnobody.nl

LUISTER HIER
DE PODCASTSERIE
HET ZILTEPAD.

ELK DORP ZIJN
EIGEN VERHAAL.

SPOTIFY

YOUTUBE

**In dit routeboekje vind je een rondwandeling
in Losdorp en de trajecten van en
naar de kerk van Losdorp.**

Dit boekje is onderdeel van een reeks van
22 etappes die samen het volledige Ziltepad
bewandelen. Spaar ze allemaal!

